

Prof. dr hab. Zdzisław Budzyński
Instytut Historii Uniwersytetu Rzeszowskiego
Zakład Socjografii i Form Ustrojowych

Recenzja dorobku naukowego doktora Andrzeja A. Wawryniuka, przygotowana w ramach toczącego się postępowania habilitacyjnego, w tym wskazanego głównego osiągnięcia naukowego pt. *Granica polsko-sowiecka po 1944 roku (na odcinku z Ukrainą)*, Chełm 2015, ss. 519, zdjęcia i mapy, w tym 1 załącznikowa).

Ocena głównego osiągnięcia naukowego.

Przedstawiona do oceny jako główne osiągnięcie naukowe dysertacja habilitacyjna sprawia od strony wizualnej korzystne wrażenie, które jednak słabnie, gdy czytelnik zacznie się zagłębiać w lekturze trudnego w odbiorze opracowania z dziedziny stosunków międzypaństwowych, tu w odniesieniu do polsko-ukraińskiej granicy między ówczesną Rzeczpospolitą Polską a Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich. Autora w jakiejś mierze usprawiedliwia to, że korzystał z usług niezbyt doświadczonego wydawcy, czyli Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Chełmie, co w praktyce oznaczało, że musiał przejąć na siebie ciężar przygotowania swojej pracy do druku. Wywiązał się z tego zadania zadowolająco, jednak jakość redakcji tekstu, adiustacji i korekty, a nawet składu edytorskiego całości opracowania budzi wiele zastrzeżeń. Dotyczy to również jakości reprodukcji licznych i cennych skądinąd materiałów kartograficznych i dokumentacyjnych. Najwyraźniej większa część ikonografii i kartografii (o ile nie całość) została wykonana poza profesjonalną pracownią reprograficzną, zapewne samodzielnie przez autora, na co wskazuje nierównomierne doświetlenie zdjęć i map oraz źle lub wcale nie ustawiony balans bieli, co okazało się szczególnie przykre przy reprodukcji kolorowych zdjęć a zwłaszcza map i planów. Te pierwsze od biedy można potraktować jako nieodłączną cechę dawnych fotografii analogowych, jednak w odniesieniu do materiałów kartograficznych barwa jest sygnaturą powierzchniową i właściwe jej odwzorowanie w druku (z kalibracją kolorów włącznie!) jest warunkiem poprawnej edycji a później właściwej interpretacji ich treści. Także reprodukcje czarno-białych dokumentów i map powinny być graficznie poprawione (lepsza rozdzielczość, kontrast, separacja tła etc.). Ta część dysertacji nie wymagałaby aż tak rozbudowanego recenzyjnego komentarza wstępnego, gdyby nie szczególna rola jaką dokumentacja ikonograficzna i kartograficzna odgrywa w

tej pracy, stanowiąc najczęściej najważniejszy argument dowodowy "w sprawie", a nie tylko materiał poglądowy. Autor zdaje sobie z tego sprawę, skoro w opracowaniu umieścił w tekście aż 175 reprodukcji dokumentów, fotografii, planów i map, dodatkowo jako załącznik fragmenty 2 sekcji przeglądowej mapy Polski w skali 500K, wydanej w 1947 r. przez Wojskowy Instytut Geograficzny Sztabu Generalnego Wojska Polskiego.

Podstawa źródłowa dysertacji jest imponująca, tak co do liczby jak i rodzaju wykorzystanych dokumentów, różnego typu i kategorii. Autor we wstępie, nie bez uzasadnionej dumy, informuje że jako pierwszy w zakresie podjętego tematu systematycznie penetrował archiwa centralne i regionalne po obu stronach obecnej polsko-ukraińskiej granicy, w tym Ministerstwa Spraw Zagranicznych i nadgranicznych powiatów, m.in. we Włodawie, Chełmie, Hrubieszowie i Ustrzykach Dolnych. Z przypisów i bibliografii wynika ponadto, że kwerendą objął też wybrane zespoły Archiwum Akt Nowych, Archiwum Instytutu Hoovera, Archiwów Państwowych w Białymstoku, Lublinie, Przemyślu, Rzeszowie i Suwałkach, Centralnego Archiwum Wojskowego, Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce, Instytutu Polskiego i Muzeum im. Gen. Sikorskiego w Londynie, także kilka muzeów regionalnych oraz archiwów ukraińskich. Źródła archiwalne uzupełniał o liczne dokumenty drukowane, skądinaż w bibliografii rozdzielone z bliżej nieokreślonego powodu na "dokumenty", zawierające akta urzędowe (typu: deklaracja, dekret, konstytucja, konwencja, orzeczenie, oświadczenie, pakt, protokół, rozporządzenie, traktat, uchwała, układ, umowa, ustawa, zarządzenie), oraz inne "źródła drukowane", tu w części zakwalifikowane błędnie lub tylko formalnie¹. Obficie w bibliografii występują publikacje zarejestrowane w kategorii "opracowań", zarówno polskie jak i drukowane w języku ukraińskim (te poprawnie zapisane w alfabecie cyrylicy, podobnie jak w przypisach, jednak w indeksie osobowym w transkrypcji polskiej!). Przegląd opracowań ujawnia to samo co w przypadku źródeł zjawisko mieszania obu tych kategorii, tu akurat dopisywania edycji

¹ Dla przykładu tekst Anny Rogowskiej i Stanisława Stępnia, opisany jako *Granica polsko-ukraińska w ostatnim półwieczu*, ze wskazaniem na wydawcę "JI", 2001, nr 20, jest w istocie artykułem naukowym, napisanym w 1997 r. i ogłoszonym na portalu ukraińskim Niezależnego Czasopisma Kulturoznawczego "JI" w nr 20 z 2001 r. (dostępne na <http://www.ji.lviv.ua/n20texts/pol/rog-st-pol.htm>). W dysertacji poza bibliografią nie odnotowany. Także praca D. (faktycznie Normana!) Daviesa, *Granice Polski w czasach najnowszych*, drukowana w paryskich "Zeszytach Historycznych", t. (nie z.) 68, 1984, jest artykułem (gdzieindziej u A. Wawryniuka nie cytowana). Z kolei tekst Grzegorza Pawlikowskiego, *Polityka narodowościowa władz wobec ukraińskiej mniejszości narodowej w województwie lubelskim (lipiec 1944 r. – marzec 1947 r.)*, już w druku ("Polityka i Społeczeństwo", faktycznie nr 6/2009, błędnie u autora 2000, cytowany ze s. 172, faktycznie s. 173) ukazał się w dziale "artykuły", tamże, s.73. Podobnie artykułem jest tekst Jana Nowaka, *Sprawa generała Berlinga*, "Zeszyty Historyczne", Paryż 1976, z. 37, czy też co najmniej w części praca Jana Żaryna, której poprawny tytuł brzmi *Przez pomyłkę. Ziemia Łomżyńska w latach 1939-1945* (w tekście dysertacji gdzieindziej nie odnotowany).

źródłowych². Generalnie, lista opracowań nie wydaje się wystarczająca do poprawnego przedstawienia stanu badań w zakresie ustalania przebiegu granicy polsko-ukraińskiej w podanym okresie czasu³, zbędne są tu także podręczniki historii ojczystej, artykuły prasowe, kalendaria, prace popularno-naukowe, czy same tytuły czasopism.

Analiza stanu badań, przedstawiona we wstępie (s. 18-28) niezupełnie jest zgodna ze stanem faktycznym, choć zgodzić się można z postawioną diagnozą, wskazującą na brak głębszego zainteresowania naszej historiografii problematyką kształtowania granicy polsko-ukraińskiej po 1944 r. Autor próbuje tę sytuację tłumaczyć względami politycznymi (dyktat Józefa Stalina narzucającego bieg granicy, opór nacjonalistów ukraińskich, instrumentalna i podmiotowa rola polskiego rządu i ograniczone możliwości działania polskiej komisji w terenie), co jednak zupełnie nie tłumaczy zaniechania badań tego problemu po 1989 r. Pozostaje więc autorowi w tej części wstępu skupić się na ocenie publikacji "okołoproblemowych", wydanych w latach 1946-2012. Do swojej analizy wybiera łącznie kilkanaście opracowań, dotyczących sytuacji Polski podczas II wojny światowej, agresji niemieckiej i sowieckiej, stosunków polsko-ukraińskich, wreszcie kształtowania się naszej granicy wschodniej. Poza ostatnią kwestią, wcześniej sygnalizowane publikacje obejmują raczej znanych historyków i ich dzieła (W. T. Kowalski, J. Garliński, L. Pastusiak, J. Łojek, E. Kozłowski, K. Grünberg, E. Duraczyński, S. Zabiełło, W. Roszkowski). Dzieje stosunków polsko-ukraińskich ocenia z kolei według prac Eugeniusza Misiały, Grzegorza Motyki i Zdzisława Koniecznego, sam problem kształtowania się granicy przedstawia w ujęciu Piotra Eberhardta, Andrzeja Alberta oraz kilku historyków ukraińskich (W. Trofimowicz, J. Soroka, N. Peczenina). Ostrze swojej krytyki kieruje jednak w stronę jednego z nich, Iwana Kozłowskiego, którego książkę (*Ustanowienie ukraińsko-polskiej granicy. 1941-1951*, Lwów 1998) ocenia jako nadzwyczaj tendencyjną i zawierającą niezliczoną liczbę błędów, które wylicza szczegółowo, z precyzją konieczną raczej w artykule recenzyjnym niż dysertacji habilitacyjnej. Nie to jednak budzi wątpliwości, lecz maniera autora, niepotrzebnie wdającego się w dłuższe dygresje, zbędne w takiej i w tym miejscu rozprawy (w tym ocena represji jakie spadały na polskich uczonych w stanie wojennym i dekadzie lat 80., ze wskazaniem ośrodka lubelskiego, studenckie wydarzenia marcowe 1968 r.). Wcześniej ten sposób redakcji tekstu niepotrzebnie naruszał jego spójność logiczną (m.in. wywody na temat

² Skala tego zjawiska nie pozwala na szczegółową inwentaryzację potknięć autorskich. Dodam, że niektóre teksty występują jednocześnie w grupie źródeł i opracowań (por. A. Rogowska, S. Stępień, pr. cyt., odnotowana w źródłach, s. 508, i opracowaniach, s. 514).

³ Dla przykładu, nie brakuje rozpraw omawiających stosunek aliantów do podnoszonych w dysertacji problemów, poza Wielką Brytanią, a dysponujemy na ten temat książką Jacka Tebinki, *Polityka brytyjska wobec problemu granicy polsko-radzieckiej (1939-1945)*, Warszawa 1998.

poprawności nazwy państwa polskiego, obecnej sytuacji geopolitycznej kraju). W to miejsce należało raczej głębiej scharakteryzować strukturę redakcyjną rozprawy (obecnie to tylko krótki akapit w części metodologicznej wstępu, s. 12), a także wyjaśnić bliżej czytelnikowi, dlaczego akurat "metoda semiotyczna" (tamże) jest podstawą historycznej analizy źródłowej. W mojej ocenie, wstęp w obecnej postaci bardziej niż zasadnicza część rozprawy zdradza pewne ułomności warsztatu historycznego jej autora, z wykształcenia geografa.

Główna część dysertacji, składająca się z 5. rozdziałów, przedstawia kolejno: sytuację Polski na arenie międzynarodowej podczas II wojny światowej (I), działania formalnoprawne Rzeczypospolitej Polskiej i ZSRR w sprawie granicy (II), proces uruchamiania Mieszanej Komisji Delimitacyjnej (III), delimitację granicy w latach 1947-1951 (IV) oraz działania obejmujące przygotowanie umowy granicznej, porozumień i uchwał a także przeprowadzenie zmiany przebiegu granicy w 1951 r. (V).

Układ treści przyjęty przez autora dobrze oddaje okoliczności zmiany przebiegu polskiej granicy wschodniej, do czego walenie przyczyniło się zawarcie sojuszu niemiecko-sowieckiego w sierpniu i wspólny najazd na Polskę w wrześniu 1939 r., a następnie inne wydarzenia, w tym próby utworzenia quasi polskiego państwa buforowego przez Niemcy i polskiej republiki związkowej przez ZSRR w latach 1939-41, wreszcie podnoszenie kwestii polskiej przez strony międzynarodowego konfliktu już podczas wojny niemiecko-sowieckiej. W wymiarze naukowym ta część rozprawy oparta na znanych od dawna umowach, traktatach, konwencjach, paktach, protokołach, deklaracjach i oświadczeniach nie wnosi nowych treści, jest jednak potrzebna czytelnikowi w zrozumieniu stanu prawnego i politycznego oraz okoliczności złamania traktatu ryskiego i ustanowienia niemiecko-sowieckiej linii demarkacyjnej 28 września 1939 r. oraz ustalenia nowej granicy protokołem z 4 października z tego roku. Nieco więcej konkretnych ustaleń poczynił autor w sprawie działań władz moskiewskich, zmierzających do organizacyjnego włączenia polskich nabytków wojennych do swojego imperium, w tym utworzenia Polskiej Związkowej/Zjednoczonej/Socjalistycznej Republiki Radzieckiej (pisownia rozbieżna – ZB). Na uwagę zasługują zwłaszcza informacje o działalności na zajmowanych terenach polskich oddziałów sowieckich, regularnych i specjalnych, podejmowanych próbach instalacji władz komunistycznych różnych szczebli, autor publikuje też *in extenso* treść nieznanego w Polsce postanowienia Zjazdu Delegatów Narodowych(?) ZSRR w sprawie oceny sowiecko-niemieckiej umowy o nieagresji z 1939 r. (s. 75-77). Podobny w formie, bo oparty w przewadze na cytowanych obficie fragmentach postanowień, układów i oświadczeń, jest kolejny podrozdział dotyczący kwestii polskiej w latach 1941-43. Za oryginalny merytorycznie i źródłowo należy uznać

ostatni w tym rozdziale podrozdział, poświęcony działalności Nikity S. Chruszczowa i władz USRS (w tekście zamiennie "Radzieckiej") na rzecz włączenia Chełmszczyzny do Ukrainy, co miało miejsce w 1944 r., sprawy mającej jeszcze pewne reperkusje w 1945 r.

Rozdział II, zgodnie z cezurą podaną w jego tytule, powinien charakteryzować działania formalnoprawne RP i ZSRR w sprawie granicy "po 1944 r.". W rzeczywistości autor czyni w nim wielostronicowy wywód na temat stanowisk Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii w sprawie granicy od 1 września 1939 r.; w większości jest to kalendarium wydarzeń dyplomatycznych, doprowadzone do 5 lipca 1945 r. Bez związku z cytowanym wyżej tytułem pozostaje kolejny podrozdział, poświęcony "granicy polsko-ukraińskiej w teorii i praktyce OUN-UPA", zawierające też opis wybryków nacjonalistycznych postów ukraińskich w Przemyślu, w 2014 r.(!) Usytuowany we właściwym miejscu pozostaje natomiast podrozdział 3, przedstawiający szczegółowo i ze znajomością rzeczy (z przywołaniem stosownych dokumentów, oryginalnych map i ikonografii) umowy zawierane i ratyfikowane od lipca 1944 do połowy 1946 r. Podobny charakter i poziom opracowania ma ostatni, długi skądinąd (s. 150-180) podrozdział, relacjonujący umowy (faktycznie także przebieg i skutki!) zawierane między tymi samymi podmiotami w sprawie wymiany ludności, jako tylko pośrednio związany z głównym tematem rozprawy.

O ile pierwsze dwa rozdziały dysertacji budzą poważne - wskazane wyżej - wątpliwości, to trzy kolejne stanowią bez wątpienia opracowanie w pełni oryginalne i nowatorskie. Autor w tej części nie mógł skorzystać z dorobku poprzedników (poza akapitami dotyczącymi banderowskiego podziemia, tu cytowany G. Motyka, tworzeniu się Wojsk Ochrony Pogranicza - J. Prochowicz, J. Ławski, przesiedleń ludności - E. Basiński i T. Walichnowski; oceny zmiany granicy w 1951 - T. Proń, I. Kozłowski, stanowiska historiografii białoruskiej w sprawie granicy polsko-białoruskiej - S. A, Fadziczka, A. Bialik).

Proces uruchamiania Mieszanej Komisji Polsko-Radzieckiej do Delimitacji i Demarkacji Granicy Państwowej (dalej określanej w skrócie jako Mieszana Komisja Delimitacyjna; rozdział III) opisuje autor dokładnie i fachowo, poczynając od rejestrowania prac przygotowawczych strony polskiej w sytuacji, gdy ZSRR zaraz po przekroczeniu linii Curzona przez Armię Czerwoną samowolnie ustanawiał granice. Dalej drobiazgowo zestawia czynności organizacyjne (powołanie składu osobowego MKD, współpraca z Głównym Urzędem Pomiaru Kraju, konsultacje z terenowymi organami samorządowymi, w tym z PRN i MRN w Chełmie i Przemyślu, Starostw Powiatowych w Jarosławiu, Lesku i Lubaczowie, Włodawie, Chełmie i Hrubieszowie, GRN w Turce, wreszcie wojewody lubelskiego i rzeszowskiego). Jak się niebawem okazało, były to działania pozorowane, i podobnie jak międzyresortowe

konferencje ministerialne w Warszawie nie mające realnego wpływu na przebieg granicy, ustalonej arbitralnie w Moskwie. Autor podaje dalej szereg szczegółowych informacji na temat składu osobowego, uprawnień i metod procedowania MKD, opisanych w dokładnych instrukcjach (w części przedstawionych w formie kopii). W tej części rozprawa przynosi cenny, dotąd nieznan material źródłowy, który obrazuje liczne próby podejmowane przez polskie ministerstwa zmierzające do racjonalizacji przebiegu nowej granicy, które jednak pozostały na papierze. Zdaniem autora rząd polski przypuszczalnie nawet nie wystąpił do władz ZSRR z taką propozycją! (s. 231). Kolejny rozdział (IV) obejmuje opis samej procedury delimitacyjnej w terenie, wówczas objętym działaniami zbrojnymi UPA. Autorowi, geografowi z wykształcenia i po części dorobku, z łatwością przychodzi analizowanie szczegółów technicznych i kartograficznych, ale także wszystkich innych kwestii, z ochroną, łącznością i aprowizacją włącznie. Niezmiernie interesująco przedstawia się w rozdziale IV tzw. sprawa medycka (4.2). Medykę (w pracy błędnie określona jako miasteczko, którym nigdy nie była!), z jej węzłem kolejowym, przejętym pierwotnie przez ZSRR, włączono do RP formalnie w kwietniu 1947 r., w praktyce dopiero rok później. Walka o Medykę obfitowała w zdarzenia dramatyczne, związane z przesiedleniami ludności, co autor obszernie rejestruje. Nie mniej trudne warunki towarzyszyły delimitacji granicy na odcinku lubelsko-wołyńskim (podrozdz. 4.3.).

Ostatni rozdział przedstawia formalnie zmiany przebiegu granicy polsko-ukraińskiej po 1947 r., faktycznie autor rekapitułuje w nim wyniki pracy MKD od początku jej istnienia, dodając tu ówdzie nowe szczegóły organizacji prac delimitacyjnych, dokumentacji kartograficznej, wzoru słupów granicznych, sytuacji ludności cywilnej w strefie nadgranicznej, wreszcie przyjęcia protokołu końcowego, przedstawiającego przebieg granicy od góry Krzemieniec do rzeki Sołokija powyżej Ostrobuża oraz wzdłuż niej i Bugu do Brześcia. Stanowił on część obszernej dokumentacji technicznej i prawnej, podpisanej 30 kwietnia 1947 r. w Warszawie. Ostateczne przekazanie Polsce granicy z ZSRR nastąpiło znacznie później, 8 lipca 1948 r. Właściwą (według cezury tytułowej) częścią tego rozdziału jest sprawa zmiany granicy, przeprowadzona w 1951 r. (podrozdz. 5.3). Autor drobiazgowo analizuje przebieg tej akcji, niekorzystnej dla Polski, naruszającej suwerenność państwa.

Liczne potknięcia w tej części pracy łączą się pisownią niektórych nazw własnych (Kosztowo?, Słomcza zamiast Hłomcza, Pruchnika zamiast Pruchnik, Pokrewie? Gromziewa zamiast Grąziowa, Poźniacz zamiast Poździacz, Solca zamiast Sólca, Kokocice zamiast Kłokowice, Kurmanowice zamiast Kormanowice, Haniowa zamiast Beniowa, Kwaszenica zamiast Kwaszenina, Hajska zamiast Hujsko, Włodowice zamiast Młodowice, itp.). Zapewne są to

nazwy błędnie zapisane w źródłach, ale autora obowiązuje też podanie nazwy właściwej. W sąsiednich rozdziałach trafiają się też spore powtórzenia tego samego tekstu (np. sprawa mapy 500K, która stanowiła ostatecznie podstawę wytyczenia granicy, s. 231 i 239-240; a także terenów stanowiących przedmiot sporów granicznych, w tym węzła chyrowskiego, zapory na Sanie, sprawa Medyki, programu maksimum (A) i minimum (B) zmian granicznych i inne (s. 239-242).

W merytorycznie rozwiniętym zakończeniu autor podnosi głównie sprawy polityczne, związane z trudnymi stosunkami zwasalizowanej Polski z ZSRR. Za zbędne uważam w tym miejscu liczne opisy bezprawnych działań oddziałów i pojedynczych żołnierzy Armii Czerwonej, dokonywane z dala od terytorium będącego przedmiotem pracy.

Ocena końcowa wskazanego we wniosku habilitacyjnym osiągnięcia naukowego, w postaci monografii naukowej jest wyraźnie pozytywna w odniesieniu do 3 z 5 rozdziałów, opartych na solidnej podstawie źródłowej, krytycznie opracowanej, choć niezbyt starannie zredagowanej. Gorzej przedstawiają się kwalifikacje habilitanta w zakresie dwóch pierwszych rozdziałów, niepotrzebnie rozbudowanych o "okołoproblemowe" dygresje, sięgające w sferę polityki międzynarodowej.

Ocena pozostałych osiągnięć naukowych

Obok wskazanej wyżej rozprawy dr A. Wawryniuk zalicza do swojego dorobku naukowego 1 monografię oraz 12 ważniejszych publikacji, opublikowanych po uzyskaniu stopnia doktora (autoreferat, s. 30-31). Według listy wszystkich publikacji, obejmujących jednak dłuższy okres (2001-2014) jego dorobek obejmuje 4 monografie (z doktorską i habilitacyjną włącznie), 70 artykułów naukowych, 2 prace redakcyjne, 9 artykułów w pracach zbiorowych, 33 prace popularno-naukowe, a ponadto prawie 2 tys. prac publicystycznych (bez wskazania czasu edycji). Jak na stosunkowo krótki okres jest to ilościowo dorobek imponujący. Pozostając jednak przy liście prac wykazanych wprost jako "inne osiągnięcia naukowe", trzeba podkreślić, że znaczna ich część (połowa) mieści się w problematyce, której zwieńczeniem jest dysertacja habilitacyjna. Do takich zaliczam pozycje nr 1 (*Twierdza brzeska w dokumentach Polskiej Komisji Delimitacyjnej z lat 1945-1946*, wyd. 2014), nr 4 (*Stan bezpieczeństwa terenów przygranicznych Lubelszczyzny po delimitacji granicy państwowej w latach 1944-1947*, 2013), nr 7 (ukr. *Akty prawne i rozporządzenia w sprawie przesiedlenia ludności ukraińskiej z Polski w 1944-1947 r. jako wynik ustanowienia powojennej granicy między RP a ZSRR*; 2013), nr 9 (*Teheran, Jałta i*

Poczdami a sprawa wschodniej granicy Polski; 2013), nr 10 (*Plany polityczne Chruszczowa w sprawie włączenia części powiatu radzyńskiego do USRS*; 2012), nr 11 (*Korekta polsko-ukraińskiej granicy państwowej w 1951 r.*; 2012). Poprzedzają one dzieło główne, rozwijają niektóre wątki szerzej niż w w/w rozprawie, a czasem stanowią pierwszą wersję redakcyjną zagadnień, włączonych do habilitacji. Dodajmy ponadto, że pewna część artykułów naukowych, nie wykazanych w dodatkowej części wniosku, lecz zarejestrowana w aneksie nr 3, odnosi się wprost do problematyki zawartej w rozprawie habilitacyjnej, a **często powtarza takie same lub zbliżone tematy jej podrozdziałów**. Do tej części publikacji zaliczyć trzeba merytorycznie także drugą z monografii wykazanych w dorobku habilitanta pt. *Diaspora ukraińska na Zachodzie a sprawa wschodniej granicy powojennej Polski w świetle analiz polskiej dyplomacji*; Chełm 2014). To opracowanie stanowi ciekawy przegląd stanowisk, wyrażanych w wielu miarodajnych środowiskach ukraińskich na obczyźnie wobec granicy wschodniej, ograniczone jednak tylko do informacji znanych i przetwarzanych przez polskie służby konsularne i wywiadowcze. Pozostałe w tej samej grupie prac "inne osiągnięcia naukowe" dotyczą także dziejów polskiej granicy wschodniej, tyle że w okresie wcześniejszym (1919-1920, nr 2; 1936, nr 3; 1944, nr 5), granicy polsko-ukraińskiej w XX w. (nr 6), także granicy polsko-rumuńskiej (1935, nr 8), czy polsko-białoruskiej w XX w. (nr 12). W dołączonym do wniosku (aneks nr 3) dorobku naukowym A. Wawryniuka mieści się ponadto monografia osobowa (*Z Podola na Lubelszczyznę. Józef Kossowski- burmistrz Rejowca i Żółkiewki*; Szczecin 2014), nie sposób jednak tu zaliczyć 4. z kolei monografii naukowej, pt. *Współczesna ocena działalności polskiej części Euroregionu "Bug"* (Łuck 2008), gdyż jest to w istocie dysertacja doktorska, obroniona w tym samym roku na Uniwersytecie we Lwowie.

Ocena tej części dorobku habilitanta jest pozytywna. Autor ujawnia w niej bardzo dobre przygotowanie w zakresie kwerend źródłowych, przynoszących szereg nowych w naszej historiografii ustaleń i zapełniających w niej liczne białe plamy. Nieco gorzej trzeba ocenić sposób wykorzystania literatury przedmiotu oraz umiejętność redakcji tekstu naukowego, co też stanowiło słabszą stronę dysertacji habilitacyjnej. Warto dodać, że pozostałe formy aktywności dra A. Wawryniuka na polu naukowym (21 referatów wygłoszonych na konferencjach w l. 2005-2014) i zawodowym sytuują go w gronie niezwykle pracowitych wykładowców akademickich.

Konkluzja końcowa. Publikacja pt. *Granica polsko-sowiecka po 1944 roku (na odcinku z Ukrainą; Chełm 2015)*, zgłoszona jako główne osiągnięcie naukowe habilitanta posiada niewątpliwe walory źródłowe, co czyni z niej dzieło oryginalne, przynoszące szereg nowych ustaleń w zakresie kształtowania się polskiej granicy na wschodzie w latach 1944-1951. Autor ujawnił i opublikował w niej ogromną ilość materiałów dokumentacyjnych i kartograficznych związanych z ustalaniem przebiegu granicy polsko-sowieckiej (ukraińskiej), okoliczności i warunków podejmowania decyzji politycznych oraz organizacji w terenie prac delimitacyjnych, a także wskazał na bezpośrednie skutki wytyczenia granicy na obszarze zwartej osadnictwa, niezłe rozwiniętej infrastruktury komunikacyjnej i wytwórczej. Praca ujawniła też pewne mankamenty redakcyjne i metodologiczne, wskazane w części szczegółowej niniejszej recenzji, występujące wyraźniej w rozdziale I i II. Nie sposób było je w pełni wyeliminować w sytuacji, gdy autor w zakresie klasycznej historii nie posiada wykształcenia akademickiego, a do obecnego poziomu naukowego doszedł własną drogą, przez studia pedagogiczne i doktorat z zakresu geografii politycznej i społecznej. O pozytywnej rekomendacji w postępowaniu habilitacyjnym dodatkowo przesądza obfity dorobek naukowych i zawodowy dra A. Wawryniuka, jego aktywność w polskim i ukraińskim środowisku naukowym, także szczególna aktywność w zakresie popularyzacji historii i wspierania ruchu regionalistycznym w ziemi chełmskiej.

W Rzeszowie, 25 listopada 2015 r.

